

Abstract

Beginning to gain more space as a content after 1950s in the Turkish novel, the village and town life takes place in Ömer Polat's novels. Mentioning many issues, the author does not neglect to describe the status of women in the provincial order ruled by its own rules. The woman, perceived as a "female" rather than an "individual" is processed from Polat's first novels. The novelist narrates the woman in the country, taking advantage of his own life adventure. In this respect, there is a parallelism between the fictional world and the real world. In other words, the women in the novel are those who can be observed in the related periods. It is said that this still holds true even today, limited though. In this paper, five published novels of Ömer Polat have been examined and the aspects that could be associated with the position of woman have been established. On the one hand, the social status of the woman has been evaluated and on the other hand the woman has been narrated as an individual. Particularly, the first three novels of the author carries rich themes about women.

Keywords: Ömer Polat, Woman, Novel, Polygamy, Country.

Özet

1950'li yıllardan sonra Türk romanında muhteva olarak daha çok yer edinmeye başlayan köy ve kasaba yaşamı, Ömer Polat'ın da romanlarında yer bulur. Yazar, kendine özgü kuralların hüküm sürdüğü taşra düzeninde birçok sorundan bahsederken kadınların konumunu anlatmayı ihmal etmez. Bir "birey"den ziyade bir "dişi" olarak algılanan kadın, Polat'ın ilk romanlarından itibaren işlenegilir. Romancı, kendi yaşam serüveninden de yararlanarak taşradaki kadını anlatır. Bu açıdan kurgusal dünya ile gerçek dünya arasında bir paralellik söz konusudur. Yani romandaki kadınlar, söz konusu dönemlerde görülebilen kadınlardır. Bu durumun bugün bile, sınırlı da olsa, geçerli olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada Ömer Polat'ın yayımlanan beş romanı incelenmiş ve kadının konumuyla ilişkilendirilebilecek hususlar tespit edilmiştir. Bir taraftan kadının toplumsal statüsü değerlendirilmiş diğer taraftan birey olarak kadın anlatılmaya çalışılmıştır. Yazarın özellikle ilk üç romanı, kadına dair zengin izlekler taşır.

Anahtar Kelimeler: Ömer Polat, Kadın, Roman, Çok Eşlilik, Taşra.

¹ Bu makale, Alanya Alaattin Keykubad Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş hâlidir.
² Dr., Dicle Üniversitesi, e-posta: myigitoglu@dicle.edu.tr

Giriş

Osmanlı Devleti, sosyal ve siyasi birçok yeniliğe Tanzimat Dönemi'yle adım atar. İdari ve mali alandaki yeniliklerin yanı sıra düşünce ve fikir alanında da değişiklikler olur. Bunların edebî eserlere de yansıdığı görülür. Daha önce işlenmeyen konular, olaylar, fikirler edebî eserlerde yer bulmaya başlar. Bunlardan biri de kadının toplum içerisindeki yeri ve durumudur.

Tanzimat Dönemi romanında görücü usulüyle ya da aile baskısıyla yapılan evlilikler, kadın hakları, kadının eğitimi ve meslek sahibi olamayışı gibi konular işlenir. Ancak Kırtıl (1999: 127), bu eserlerde kadının birey olarak değil ailenin, toplumun bir parçası olarak ele alındığını söyler. Bu dönemde, Moran'ın (2004: 19) tespitlerine göre İbrahim Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Mithat, Şemsettin Sami ve Samipaşazade Sezai'nin; evlenme usulü, kadına karşı tutum, cariye kurumu gibi konuları eleştirdiği görülür. Sonraki dönemlerde de kadının mevcut durumuna dair eserler kaleme alınır. Okay (2013: 141), Şinasi'nin *Şair Evlenmesi* oyununda, bir komedi atmosferinde, görmeden evlenmenin tenkit edilmiş olduğunu belirtir ve ekler: *"Diğer yazarların bunu takip eden roman-hikâye ve tiyatro eserlerinde de ya eserin esas tezi olarak veya ikinci, üçüncü planda gelişen bir olay olarak aile konusunun ele alınmadığı hemen yok gibidir."* Enginün (2012: 316), cumhuriyetten sonra köy ve kadın konusunun en önemli konular olduğunu ve bunun edebiyatta işlendiğini belirtir. Enver Okur (2010: 81), Türk kadınının aydın ve çağdaş olmak için verdiği mücadele, kadının kendini gerçekleştirme sorunu, ekonomik bağımsızlığı, kadın-erkek münasebetleri, kadının aile ve toplum içindeki yeri ve önemi, kadının cinsel yönden uğradığı baskılar gibi konuların 1946-1980 dönemleri arasındaki romanlarda ele alındığını belirtir. İlk eserlerden yaklaşık yüz yıl sonra Kemal Karpat (1971: 21-22), kadının edebî eserlerdeki süregelen durumuna dair şu eleştiriyi yapar:

"Edebiyatımızda kadın hâlen ikinci sınıf bir yaratık durumundadır. Onun erkek ayarında ve erkeğe eşit olarak hayata katıldığını görmüyoruz. Bunun için de edebiyatımızda, ancak eşit insanlar arasından doğabilecek olgun bir sevgi hikâyesini okuyamıyoruz. Aşk romanlarında kadına verilen baş kahraman rolü, onun romantik fonksiyonunu belirtmek içindir. O, halen hislere hitap etmek ve erkeği harekete getirmek için, yaratılmış gözükür. Erkeğin hayatını tamamlayan küçük bir vasıta. Yoksa kendi başına bir varlık göstererek hayatın gidişini değiştirecek, bu arada erkeğe de etki yapacak bir kabiliyette değildir. Gerçek hayatta ise bazı çevrelerde, kadının, hayatın zoru ile erkek kadar kabiliyetli olduğunu ispat ederek, onun kadar sorumluluk yüklediğini görüyoruz. Kendi hayatını ve kurduğu aileyi serbest iradesiyle tayin edebilmektedir. Toplumumuz durmadan değişmektedir ve değiştikçe cinsiyet farkı gözetmeksizin, her kişiyi çalışarak müstahsil bir duruma girmeye zorlamaktadır."

Yukarıdaki tespit ve eleştiriler 1959 yılında kaleme alınmıştır. Argunşah (2016: 15), Türk edebiyatında özellikle 1970 sonrasında roman ve hikâye alanında başlayan kadın yazar sayısındaki artış sayesinde yazar olarak kadın, okur olarak kadın, kadın yazar, edebiyatta kadın, kadın edebiyatı, yaratılan kadın kahramanlar gibi kadının varlığını çağrıştıran konuların, edebiyatta yer aldığını belirtir. Parla (2011: 180), kadın romancılar tarafından anlatılan kadın kahramanların ortak özelliğini şöyle ifade eder:

"Bu anlatıların çok azı sonunda kadının gelişimini istediği biçimde tamamlamasıyla biter. Genelde tüm direnişine karşın kadınlar yenik düşer. Bu da anlaşılır bir şey: Bu kültürde, kadınlar ne denli doğru seçimleri yaparsa yapsın, kendilerine biçilmiş yaşam ve rollere ne denli direnirse dirensin, istedikleri yaşamları kurabilme olanakları yoktur."

Yazara göre bunun temelinde kültürel ve toplumsal birçok sebep vardır. Aytaç (2012: 36) ise ilk basımı 1990'da yayımlanan eserinde 1980 sonrası romanlardaki ana konulardan birinin aydın kadın sorunu olduğunu belirtir ve ekler: *"Kadının kendini gerçekleştirme"*

sorunudur bu. Cumhuriyet romanında okumuş kadının bir konu olarak ele alınışı, Atatürk devrimleri Türkiye'sinin sosyal yapısı sonucudur." Kabaklı (1997: 64-65), son yıllarda bazı erkek ve kadın romancıların sanat sınırlarını aşarak kadın-erkek ilişkilerini pazarladığını, bazı edebî romanlarda yatak odalarının baş tacı edildiğini belirtir. Attılâ İlhan'ın, Erhan Bener'in, Adalet Ağaoğlu'nun, Pınar Kür'ün romanlarında cinsellik; bilinçaltı meselesi, ekonomik bağımlılık, cinsel yasaklar gibi kaba izahlar altında boca edilir. Bu bağlamda Kabaklı'nın, kadının istismar edilmesini eleştirdiği söylenebilir. Yukarıdaki tespitlerden de anlaşılacağı üzere, süregelen toplumsal ve siyasi değişmelere paralel olarak kadının edebî eserlerdeki öneminin arttığı görülür.

Sibel Bayram (2011), Cumhuriyet Dönemi sonrasındaki ve yakın dönemdeki kadının, romanlarda hangi yönleriyle ele alındığına dair şu tespitleri yapar:

"Cumhuriyetin ilk yıllarında birey olamamış sönük bir kadınla karşılaşırken son yıllarda daha birey-toplum çatışması içinde kalan, kendisini sorgulayan, ayakları üzerinde durmaya kararlı bir kadın vardır. Özellikle 1980 sonrası toplumdaki hızlı değişim ile bu kadın imajı daha çok yaygınlaşmıştır. Bu durum 1980 sonrası yazılan romanlardaki kadın profilini bambaşka yapmıştır. Ancak bu değişen kadın profilinde, kadının artık iyi bir anne ya da iyi bir eş olma düşüncesi kaybolmuştur. Bu da toplum içindeki erkek-kadın ilişkisinin boyutunu değiştirmiş, toplumdaki aile kavramını etkilemiştir."

Eserlerinde genellikle taşra yaşamını anlatan Ömer Polat, köy romancıları arasında yer alır. 1950'li yıllardan sonra gelişen köy romancılığında kadının, doğrudan ele alınıp her yönüyle işlendiği söylenemez. Köy romancılığının esas konusu ekonomik ve sosyal problemlerdir. Kaplan'a (1988: 316) göre köy romanları, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarından başlayarak gittikçe artan bir oranda ekonomik problemleri ele alır ve insanları ekonomik perspektiften görür. Sosyal meseleler üzerinde dururken bile aynı tutumu sergiler.

1970'li yıllarda ve sonrasında yayımladığı eserlerde Ömer Polat, genellikle Ağrı'nın Tutak ilçesi ve civarını mekân olarak seçer. Bu bölgede Kürt nüfusu daha yoğundur. Yazar, eserlerinde doğrudan kadını konu edinmez. Kadının konu edildiği roman olarak *Dilan* öne çıksa da bu eserdeki kurgu, taşra düzenindeki ağalık sistemiyle ilgilidir. Yazarın eserlerinde ana konuların yanında kadının genel durumuna dair çeşitli çıkarımlarda bulunulabilir. Bu bağlamda eserlerinin kronolojik olarak incelenmesi isabetli olacaktır.

Romanlarda Kadının Konumu

Ömer Polat'ın ilk eseri *Mahmudo ile Hazel* (1973) romanında, taşra düzeninin küçük bir panoraması çıkartılır. Romancı, esas izlemekle birlikte taşrada mevcut olan birçok soruna değinir. Bunlardan biri de kadının toplum içerisindeki konumu ve yaşamıdır. Romanın başından sonuna kadar, bu konuyla alakalı bilgilere satır aralarında ulaşılabilir. Polat (2013a), sosyal çevreyi anlatırken kadını ihmal etmez. O, kadının durumunu göstererek okurun bazı çıkarımlarda bulunmasını sağlar. Eserin on ikinci bölümünde Aladağlar ve Saragöl'deki insanların ahvali anlatıldıktan sonra kadınların genel durumu özetlenir. Aladağlar'da kadın insandan sayılmaz. Saragöl'de ise kadınlar hayatın zorluklarını sineye çeker (2013a: 85). Yani iki bölgede de kadın hak ettiği yerde değildir, hayat onlar için zor ve ağırdır. Bayrak'ın (2002: 49) tespitlerine göre, üretim ilişkilerine ve içinde bulunulan etnik ve etik özelliklere göre değişik oranlardaki kadın özgürlüğüne rağmen Kürt toplumunda kadın hâlen ezilir ve kimlik sorunu yaşar. Romandaki durum da buna benzerdir. Polat, eserinde kadının genel durumunu izah ettikten sonra ayrıntıları, roman boyunca ele alır. Romanda kadınla ilgili olarak dikkatleri çeken ilk husus çok eşlilik. Yazar, birçok romanında olduğu gibi bu romanında da çok eşlilik meselesine dolaylı olarak eleştiri getirir.

E.B. Soanne (akt. Menteşavili, 2004: 55), XX. yüzyılın başında Kürtlerin tek eşliliği korumakta olduğunu belirtir. Yalnızca bazı aşiret reislerinin birkaç karısı olabilir. *Mahmudo ile Hazel* romanında da ağalar, beyler çok eşlidir. Mısto Ağa, Resul Ağa ve Cımşid Ağa çok eşlidir. Cımşid Ağa, kendisinin üç dört kadınla yetinemediğini buna karşın kaymakam beyin kadınsız nasıl durabildiğine şaşıtığını şöyle ifade eder:

“*Yau keymakam beg hela aylesini getirmede mi? Yau şaşıyorum bu ohumuşlara. Bize üç dürt kari idare etmir, o koskoca bir keymakam nasıl edir karisiz.*”

“*Herkes sen mi Cımşid ağa! Getirsin de ne etsin kaymakam bey karıyı?*”

“*Nasıl ne etsin İbrahim beg. Biz nasıl edirik.*”

“*İyi ama senin karı ahırda da yatar, ya onunki? Sinema ister, apartman ister, tiyatro ister. Var mı bunlar bizim kasabada. Doktor bey karısını getirdi de ne oldu. Kadıncağız bir ay duramadı. Bir günde kaçıp gitti. İzini bulamadı zavallı doktor. Şimdi de ver rakıya ediyor.*”
“*Sen de heklisin begim. Bizim karilerin ögünü ıslak tuttun mi tamam. Ema onnarınki ele değil*” (2013a: 57).

İbrahim Bey’in sözleri, taşradaki düzende kadının genel durumunu gösterir. Kadın için yatacak bir yer ve yiyecek bir şeyler kâfidir. Kendi kaderine razı olan kadının entelektüel bir boyutu yoktur. Cımşid Ağa’nın algısı da bu yöndedir. Ağanın nezdinde kadın, daha çok cinselliğiyle ön plana çıkar.

Çok eşlilik, roman kahramanlarından sadece ağalarda ve beylerde görülür. Romandaki ağalardan olan Mısto Ağa da çok eşlidir. Hizmetkâr Feyzo onun hakkında, “*Mısto ağa bu dünyada iki şeyi sever; bir malı, iki uçkurunu. O her şeyi bunlara göre sever.*” (2013a: 108-109) sözünü sarf eder. Bunun diğer ağalar için de geçerli olduğu söylenebilir. Ağaların, beylerin genel olarak çok eşli olması bu durumu teyit eder.

Çok eşliliğin çeşitli sebepleri olabilir. Ali ve Ögüt (1993: 365); toplumun hayat tarzı, gelenekleri, kültürü, erkek- kadın nüfus oranı, ekonomik ihtiyaç ve imkânlar, sosyal statü, bölgesel şartlar gibi faktörlerin bunlardan bazıları olduğunu söyler. *Mahmudo ile Hazel* romanında bunlardan ziyade çok eşliliğin kadınların dünyasına nasıl yansıdığı anlatılır ve bu bağlamda kumaların durumu ele alınır.

Yapılan araştırmalar (Yılmaz vd., 2015: 225), çok eşliliğin kadınlar üzerindeki etkisini şöyle gösterir:

“*Kadınlar arasında kıskançlık, rekabet, öfke yaşanabilir. Bazen bu sorunların üzerine aile içi şiddet eklenebilir. Bütün bunlar üst üste eklendiğinde somatizasyon ve depresyon başta olmak üzere ruhsal rahatsızlıklar ve belirtiler, evlilik ve yaşam doyumunda azalma, düşük benlik saygısı poligamik evliliklerdeki kadınlarda daha sık görülmektedir.*”

Romanda kumaların durumunu gösteren en iyi örnek, Mısto Ağa’nın üçüncü karısı Zeyno’nun yaşadığı trajedidir. Dört kadınla evli olan Mısto Ağa, çocuk sahibi olamaz ve bunun sebebini kadınlarda görür. Ona göre aldığı dört kadın da kısırdır. Sonrasında iki evlilik daha yapacaktır. Mısto Ağa, on dört yaşında yeni bir kadınla evlenince Zeyno Hanım, itibarını kaybeder ve kabuğuna çekilir. Yeni kadının gelmesiyle Zeyno Hanım’ın hanımlığı kalmaz. O da diğer kumalar gibi sıradan olur. Bununla beraber romanda Zeyno’nun farkına da dikkat çekilir. Ağanın diğer kadınları, ırgatlara ve çobanlara uçkur açıp onlarla birlikte olurken Zeyno böyle bir şey yapmaz. O, uzaktan uzağa Mahmudo’ya tutulur. Mahmudo’nun ağanın evine yerleşmesiyle Zeyno, ona yakınlık gösterir. Hizmetkâr Feyzo, bu hususta Mahmudo’dan habersiz Zeyno Hanım’a umut verir. Tutkularının önüne geçemeyen Zeyno bir gece Mahmudo’nun koynuna girmek ister. Fakat Mahmudo onu, “*Ben Mısto ağanın ekmeğini yiyorum bir kıştır. Onun helalına el*

atmak yakışır mı bana. Hem bekleyenim var Aladağlar'ın ardında.” (2013a: 112) diyerek reddeder. Neticede Zeyno yaşadıklarını sineye çekemez ve intihar eder.

Zeyno'nun yaşam trajedisi, çok eşlilikte kadınların akıbetinin ne şekilde sonuçlanabileceğini gösterir. Mısto Ağa'nın gözünden düşen Zeyno, bir eşkiyaya gönül verir. Romanda Zeyno'nun hissiyatı yeterince anlatılmadığı için onun tutkusunun boyutunu tespit etmek güçtür. Ancak reddedildikten sonra intihar etmesi, Zeyno'nun tutkusunun sadece cinsellikten ibaret olmadığını gösterir. Onun bu davranışı, sevgisinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Romanda Mısto Ağa'nın bu durum karşısındaki tavrı, kadının düzendeki yerini göstermesi açısından önemlidir. Ağa, intiharı şeref ve onur meselesi yapar. Zeyno'yu lanetleyen Mısto Ağa, mevtanın yüzüne tükürür ve onu bir mezara gömmek yerine ibret olsun diye bir çukura attırıp gömer.

Çok eşlilikte kumaların birbiriyle olan ilişkisine de romanda zaman zaman yer verilir. Bunun en iyi örneği Zeyno'nun intiharı sonrasında görülür. Kumaların en büyüğü intihar sonrasında ağtılar yakar: “Ulaşın analar, ulaşın. Bu ne afattı başımıza gelen. Uuuuuuy, uuy. Uuuuyy ben öleydim Zeyno. Nasıl kıydın bu genç canına” (2013a: 133). Bu ağıtta herhangi bir yapmacıklık ya da sahtelik yoktur. Çünkü Zeyno en büyük kumanın çocuğu yaşındadır ve birbirlerine ana-kız gibi davranırlar. Bu durum, aslında kumaların kader birliğinin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Vaktiyle en büyük kumanın yaşadıklarını sırasıyla diğer kumalar da yaşar. Dolayısıyla hepsinin yazgısı birbirine benzer. Romanda Zeyno nezdinde ağanın karılarının durumunu, hizmetkâr Feyzo atıyla dertleşip şöyle özetler:

“Ya, işte böyle kır atım. Gitti Zeyno hanım. Gitti. İyi etti belki de. Her gün bin kere ölmektense bir kere öldü kurtuldu. Biz kaldık iyi mi oldu? Her gün azap, çile. Her gün öbüründen daha bir afat, daha bir zulüm... O da öbür karıları gibi çobana, bulama uçkur açaydı iyi olurdu. Geçinir giderdi ölümlü dünyada. O ağaya boynuz taktırmadı. Yatmadı çobanın hizmetkârın altına. Bir eşkiya sevdi. Adı çıksaydı bile yüzü kararmazdı Mısto ağanın. Ne ettiyse kendine etti. Yazık etti. Kendi kurtuldu, kurtuldu ama beni yaktı gitti Zeyno bacım” (2013a: 136).

Romanda köylü erkeklerin kadınlar hakkındaki yorumları da dikkat çekicidir. Köy yerinde sadece kendi kadınlarını gören ahali, şehirden gelen bir kadınla karşılaşınca kadının cinselliğini ön plana çıkarıp kendi aralarında bununla eğlenir. Benzer durum kadınlar için de geçerlidir. Mahmudo'yu köyde gören kadınlar cinsel içerikli şakalar yapar. Erkekler için ise mevzubahis Saragöl'deki ağanın kızıdır. Saragöl, Aladağlar'a göre zamana daha çok uyum sağlamıştır. Burada ağanın kızı, şehirde okuyan ve modern giyimli bir kızdır. Aladağlar'dan Kerimo Dayı, buğday alımında ağanın kızına dair izlenimlerini Mısto Ağa'ya ve ahaliye şöyle anlatır:

“Ağanın bir kızı var, meğer şehirde okuyormuş. Öğretmen olacaktı. Vay ocağın batsın kız! Kız değil su sunası. Beyim kızda bir göt var, iki kolum sarmaz. Nasıl diyem, sizin bu kapıdan sığmaz. Yanaklar kırmızı kırmızı. Kaşlar çatma. Sufat sufat değil mübarek, sanırsın Aladağlar'ın beyaz karı. Entarisi, dizinden yukarı. Tuman muman yok. Baldırlar şöve (kehribar) gibi, parlıyor. Ağanın hizmetkârı bizim çuvala buğday dolduruyor, dolduruyor ema, benim gözüm hiç buğdayı görür mü! Gözümü hiç ayıramıyorum kızdan. Kız? Kız, hiç orali değil. Ha ben, ha bir it... Mısto ağa, bir el işaretiyle kesti dengbej Miho'nun sesini.

‘He he itoğlit. Kes hele. -Kerimo dayıya döndü- Yau peki, kızın her yeri görünüyor mi?..’

‘Yok. Tam dibi görünmüyor. Ora karanlık. Sonra eğilemiyorum ki, bir iyi bakam. Çünkü ayakta çuvalın ağzını tutuyorum’ (2013a: 87-88).

Sözü edilen kız Cemile Hanım'dır. O, romanda okuyan ve tahsil gören kadın olarak dikkat çeker. Kendisine talip olan bir bey oğlunu reddeden Cemile Hanım, tahsil görmeyen biriyle evlenmek istemez. Romanın kurgusunda yer almayan Cemile Hanım, sembolik olarak sadece bir bölümde geçer. Mısto Ağa ise Cemile Hanım'ı düşünüp onu arzular.

Romanda İbrahim Başçavuş'un Hazel'e işkence esnasında sarf ettiği sözler de kadının cinsel bir obje olarak algılandığını gösterir. Başçavuş fiziki şiddetin yanında "kaltak, orospu" gibi aşağılayıcı sözler söyler (2013a: 69). Bu, kadına fiziki şiddetin yetmediğini, onu cinsel olarak da aşağılamanın gerektiğini gösteren yanlış bir algının sonucudur.

Eserlerinde taşra düzenini ele alan Polat, başlık parasına da değinir. Ancak *Mahmudo ile Hazel*'de bu husus, romandaki ana izleği pek etkilemez. Romancı düzene dair bilgiler verirken yeri geldiğinde başlık parasından da bahseder. Mahmudo, Hazel'le evlenebilmek için sarı bir inek, al bir tay ve bin lira başlık verir. Mısto Ağa, dördüncü karısı için on beş bin lira başlık parası öder. Sonraki karısı Zero için de otuz koyun verir. Bu örnekler, olay örgüsünü etkilemez.

Romanda kadınların küçük yaşta evlendiğine satır aralarında değinilir. Bu husus, etrafıca ele alınmamıştır. Mısto Ağa'nın son karısının on dört yaşında olduğu belirtilir. Eserde kız çocuklarının durumu da pek işlenmemiştir. Kadim zamanlardan süregelen erkek evlat tercihi Kürtlerde de kısmen geçerlidir. Budak'a (2009: 93) göre erkeklerin siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve askerî yapıların kontrolünü tek başına elinde tuttuğu toplumlar ataerkil bir özellik taşır. Her toplum değişen ölçülerde ataerkil bir yapıdadır. Bu, erkek çocuk tercihini öne çıkarır. Yine Fransız antropolog Ernest Chantre (akt. Bayrak, 2002: 25), Kürt ailelerinde erkek çocukların doğumunun sevinçle karşılandığına, aynı şeyin kız çocukları için söylenemeyeceğine dikkat çeker. Romanda bu hususa dair doğrudan bir hadise yoktur. Yine de konuya dair Mahmudo'nun, doğumda ölen bebeğin kız olduğunu öğrenince hissettikleri örnek verilebilir: "*Bir sevinç dalgası Mahmudo'nun içini yaladı geçti. Ardından da sevinç, acı, birbirine karıştı*" (2013a: 147).

Mahmudo ile Hazel'de kadının durumu incelenirken dikkat çeken diğer bir husus da kadının intikam aracı olarak kullanılmasıdır. Kaplan'ın (1988: 285) tespitlerine göre bazı köy romanlarında bir öç alma yolu olarak ırza geçme söz konusu olur. Mahmudo ve Feyzo, Mısto Ağa'nın evinden ayrıldıktan sonra ağa, onlardan intikam alacağına dair yeminler eder. Ancak bu intikamın şekli sadece onları öldürmekle sınırlı değildir. Ağa, onların kadınlarına da sahip olarak Mahmudo ve Feyzo'nun canını daha da acıtmak ister. Ağanın düşüncesi şöyledir: "*Önce Feyzo namussuzunun Zerosunu sokmalı yatağa. Duymalı Feyzo. Ciğerinin başı sızlamalı. Sonra da Mahmudo'yu kollamalı... Ulan Mahmudo... Ulan eğer ben senin dul kalan karını sokmazsam koynuma*" (2013a: 162)... Nitekim ağa, Feyzo'nun sevdiği Zero'yu istetir ve alır ancak Hazel'e ulaşamaz. İlerleyen bölümlerde Zero'nun öldürüldüğü belirtilir fakat hadisenin ayrıntıları belli değildir. Burada, evlilik asıl amaca ulaşmak için istismar edilir. Kadının bu şekilde intikam aracı olarak kullanılması, taşradaki düzende kadının yerini tayin etmede önemlidir. Kadın, birey olarak değil, araç olarak vardır. İlerleyen bölümlerde kadının araç olduğuna dair küçük bir örnekle de karşılaşılır. Yaşlı bir köylü, ağaya olan borcunu ödeyememesi durumunda ağanın, gelinini alacağını belirtir (2013a: 213). Kadının borç karşılığı alınması, yine onun konumunun pek iyi olmadığını gösterir. Birey olamayan kadın, toplumda bir meta gibi algılanır ve bu doğrultuda muamele görür.

Eserde, kadın bir eşkiya olan Hazel'in konumunu incelemek de faydalı olacaktır. Eşkiyalığa yeni başlayan Mahmudo ve Hazel arasında yaşanan nöbet meselesi kadının yerini gösterir. Mahmudo, kendisinin ve Feyzo'nun nöbet tutmasını ister fakat Hazel, "*Beni adam yerine koymuyor musunuz?*" (2013a: 178) diyerek buna tepki gösterir. Neticede o da nöbet listesine dâhil olur. İlerleyen bölümlerde Hazel'in yine Mahmudo'dan talebi olur. O, dişlerini altınla kaplamak ister. Mahmudo bunu kabul eder. Bu hadise,

eşkiya bile olsa kadının, estetiğe ve güzelliğe verdiği önemi göstermesi açısından önemlidir. Romanın başlarında sadık iki eş olan Mahmudo ve Hazel, eşkiyalıktan sonra başka kadınlarla ve erkeklerle birlikte olurlar. Mahmudo, bey karılarına Hazel ise çobanlara meyleder. İkisi de birbirlerini aldatur. Böyle bir hadise kadını yaraladığı gibi erkeği de yaralar. Ancak onlar, birlikte olmaya devam ederler.

Romanda diğer kadınların Hazel'e duyduğu kıskançlık ve imrenmeden de bahsedilir. Köy yerinde kadınlar, eşkiya Hazel'i görünce onun iktidarını ve kadınlığını haset ederler. Yine Mahmudo ve Hazel, Silo'nun evinde kalınca Silo'nun karısı şunları hisseder: *"Entarilerin altından iri göğüsleri çıktı meydana. Silo'nun karısı Hazel'in iri memelerini, sırtını döven kara saçlarını, geniş kalçalarını hayranlıkla seyretti. Elinde olmadan eli kendi göğüslerine gitti. Körleşmiş, cıvımsız memesinin ucunu göbeğinin üstünde buldu ancak"* (2013a: 230). Bütün bunlar, taşrada bile olsa kadının güzel olma arzusunun öne çıkarır.

Mahmudo ile Hazel romanında mevcut taşra düzeninde kadının konumunun iyi olmadığı görülür. Düzendeki erkekler için kadın, birey olarak değil daha çok cinsel bir obje olarak vardır ve ikinci sınıf insan olarak algılanır. Kadının sosyal varlığı kabul edilmez. Ağanın, beyin ya da sıradan köylülerin himayesindeki kadınlar zor bir yaşam sürer. Kız çocukları, dezavantajlı bir konumdadır. Ağa ya da beylerin çok eşliliği, kumalara trajik bir son hazırlar. Bütün bunlarla beraber, köy yerinde de olsa kadın, güzelliğine ve alımına önem verir.

Polat'ın sonraki romanı *Saragöl*'ün (1974) olay örgüsü, feodal düzende beylerin iktidarı ve köylülerin buna karşı mücadelesi üzerine kurulur. Bununla birlikte romanın dokusunda çeşitli konulara da temas edilir. Kadının düzendeki konumu, önceki romanda olduğu gibi eleştirilen konular arasında yer alır. Bu bağlamda *Saragöl*'de de çok eşlilik, dikkatleri çeken ilk eleştiri olur. Romanın daha ilk bölümünde Polat (2011a: 8), bir beyin yeni bir güne uyanmasını ve yanındaki karısından tiksinişini anlatır. Hâlihazırda üç eşi olan Dilo Bey, yataktan uyanırken son karısı Seyro'ya dair şunları hisseder:

"Seyro'nun kofili başı göründü kapıda. Dilo Bey'in kılı kaşları çatıldı, dumanı yorganın üstüne boşalttı. Seyro ürkek ürkek yanaştı yatağın yanına. Boyun büktü, el bağladı. Dilo Bey'in gözleri kofisinden, kara pürçeklerinden, aralı ince dudaklarından başlayıp halhallı ayaklarına kadar süzdü yeni karısını. Süzdükçe yüzü buruştu, kaşları çatıldı. Bir bedlik geldi kılı yüzüne. Tiksindi ince yapılı, kara gözlü, kuğu boyunlu Seyro Hanım'dan."

Bir zamanlar beğenerek aldığı Seyro, Dilo Bey için artık varlığına tahammül edilemeyecek biridir. Zayıf ve çelimsiz olan Seyro, bir yılda Dilo Bey nezdinde bütün cazibesini kaybetmiştir. Artık diğer kadınlar gibi onun da beyin yatağından çıkıp hizmetkârların yanına atılma vakti gelmiştir. *"Anlaşılan bunun da cılcı çıktı. Şimdi bunu da yollamalı öbürlerinin yanına, yardıma. İşi bundan sonra koyun sağmak, buğday elemek olsun. Hem bizim, öbür karılar da sevinir"* (2011a: 9). Romanın bu aşamasında, Seyro'nun genç kızlık dönemleri hakkında geriye dönüş tekniğiyle bilgi verilir. Yoksul ve çok çocuklu bir ailede yaşayan Seyro, istemeye istemeye Dilo Bey'e verilir. Her ne kadar kendisine danışılrsa da Seyro'nun fikrinin bir ehemmiyeti yoktur. Babası, kendi yoksulluklarını göz önünde bulundurur ve kızını evlenmeye ikna eder. Gelen elçilere de *"Bir kızdır Dilo Bey'e kurban..."* (2011a: 10) der. Düzendeki yoksulluk, kadınları kuma olmaya mecbur bırakır. Ağalar ve beyler de bunun farkındadır ve iktidarlarını kullanarak birden fazla kadınla evlenirler.

Mesud Fâni'ye göre (akt. Süslü, 1993: 44), Kürtlerde beylere saygı gösterilir. Aşiretler, beylerine asla karşı çıkmazlar. Sonuncu cemaate kadar sosyal hiyerarşi, ırk ahenginin başlıca özelliğidir. Bu özelliği ekonomik ve sosyal durumdan bağımsız düşünmek doğru olmaz. Seyro'nun babasının sözlerinde sevgi ya da saygıdan ziyade çaresizlik vardır. Alınacak başlık parası, aile için önemlidir. Seyro ailesini düşünerek başlık parasının

yüksek tutulmasını ister. Neticede Seyro, babası yaşındaki Dılo Bey'in dördüncü karısı olur ve yavuklusuna kötü haberi gönderir. Düzendeki birçok kadın gibi o da sevdiğine kavuşamaz.

Dılo Bey, ilk zamanlarda yeni karısına aşırı bir şekilde düşkündür. Kasabadan döndüğünde Seyro için çeşitli hediyeler getirir ancak bir müddet sonra eli boş dönmeye başlar. Birlikte yapılan kahvaltılar, artık yapılmaz olur. Bir zamanlar kendilerine hizmet eden üçüncü kadının yerini artık Seyro almıştır. Dılo Bey tek başına kahvaltı yaparken Seyro ayakta bekler ve zamanında diğer kadınların ne hissettiğini anlar. Kendisine gösterilen ilginin azaldığını fark eden Seyro, bakımına özen gösterir, muska yaptırır. Ancak bu çabalar nafi değildir. Diğer üç kadın gibi Seyro'nun da vakti tamamlanmıştır. O da çeşitli hakaretlere maruz kalarak geri plana düşer. Dört kadına sahip olan Dılo Bey, tüm kadınlarla birlikte olur ve zamanı geldiğinde onları dışlar. Kadınlar, birey olmaktan uzak bir şekilde kendi kaderlerine razı olurlar. Ayrıca kadınların her biri diğerini teselli ederek düzende kendilerine verilen rolün devamını sağlar. Öyle ki bu kadınların arasındaki hukuk, kuma olmaktan ziyade anne-kız gibidir. Seyro, kendisini teselli eden birinci kadına şöyle hitap eder:

“Dayanamıyorum ana, gücüm kalmadı artık,” dedi hıçkırıkları arasında. ‘Dayan,’ dedi kuması, ‘dayan kızım. Bu bizim kaderimiz. Bıktı kâfir sende de. Dayan... Bak biz nasıl dayanıyoruz. Ben de bu eve ilk gelin geldiğimde Saragöl’ün en güzel kızyıdım. Ama hele şimdi bir bak yüzüme neyim kaldı. Biz Dılo Bey’in şehirden aldığı elbise gibiyiz. Eskiince bir yenisini alır. Olur ya bazen de eskimeden çıkarır atar senin gibi. Ağlama... Hadi kalk yüzünü yıka, açılırsın’” (2011a: 12).

Dılo Bey'in ilk eşinin yukarıdaki sözleri, feodal düzende kadının yerini göstermede önemlidir. Özellikle beylerin yaşamında kadın, bir hevesten ibarettir ve çoğunlukla bu heves geçicidir. Bir beyin çok eşi olması normal, tek eşi olması anormaldir. Romanda da bu durum açıkça görülür. Dördüncü eşinden de bıkan Dılo Bey, Cımsid Bey'in kızı Dilan'ı arzular. Bu duruma dava vekili Mecit Bey şaşırır. Çünkü o, beylerin çok eşliliğinin feodal düzende sıradan bir vaka olduğunu bilir.

Dılo Bey'in Dilan tutkusunun temelinde cinsel arzuların yattığı söylenebilir. O, hayallerinde Dilan'la birlikte seviştiğini düşünür ve kendini rahatlatır. Romanda bu duruma örnek olarak şu cümleler geçer: *“Nar memeleri inip kalkmakta nefesiyle birlik. İçi içine sığmadı... Sonunda tatlı düşler içinde, tepede yeşil otların arasında, eli donunun içinde karı etti Dilan'ı kendisine. Ardında da uyuştı kaldı” (2011a: 123).* Bu ifadeler, kadının cinsel bir obje olarak görüldüğünü belirtir.

Dilan'a tutkun olan Dılo Bey, Mecit Bey'i ve Kemalettin Bey'i elçi olarak Cımsid Bey'e gönderir. Romanın bu aşamasında Cımsid Bey feodal düzenin dışına çıkarak kızını Dılo Bey'e vermek istemez. O, kızını okumuş birine verme niyetindedir. Ayrıca dört kadın üzerine kızını kuma vermeyi Cımsid Bey uygun görmez. Bütün bunlarla birlikte, Dılo Bey'in yaşlılığı da engeldir. Köy yerinde bu fikirlere sahip olan Cımsid Bey, diğerlerine göre töre'nin dışına çıkmıştır. Neticede elden bir şey gelmez ve Dılo Bey, intikam fikriyle kalır. Mecit Bey ise Cımsid Bey'i yadırgar. Onun *“Bir kız altı üstü. Bizim gibi dostlar kırılır, senin gibi bir beyden damat çevrilir miydi geri!” (2011a: 125)* sözü, kadının bir meta olarak algılandığını gösterir.

Yapılan bir incelemede (Aslan vd., 2008: 482), Polat'ın taşra düzenini işlediği romanlarda *cinsiyete bağlı ayrışma, erkeklik-kadınlik rolleri bağlamında kadının köy yaşamındaki rolü ve evlilik gibi meselelerin* ele alınışında, beylerin egemenliğinin belirleyici olduğu tespit edilir. Bu tespitler, iktidar sahiplerinin egemenlik alanlarına işaret eder. Kadın ve evlilik meselesinde de düzen kendi kurallarını koyar. Cımsid Bey, sistemin dışına çıkmaya teşebbüs eder fakat başarılı olamaz. Romanın olay örgüsü dâhilinde gelişen hadiseler

Cımsid Bey'i Dilo Bey'e muhtaç eder. Cımsid Bey, Ziro köylülerine karşı Dilo Bey'i kendi safına çekmek zorundadır. Bu aşamada yine kadın kullanılır. Yazdığı bir mektupta Cımsid Bey, Dilo Bey'e "Bir kızdır sana kurban olsun." (2011a: 194) der ve kendi kızı Dilan'ı bir nevi rüşvet olarak sunar. Dilo Bey de bunu kabul eder ve başlık parası ödedikten sonra Dilan'la evlenir. Düzendeki birçok kadın gibi Dilan da kendi sevdiğine varamaz ve babası yaşındaki birine beşinci eş olarak düğünsüz derneksiz gider. Bu adaletsiz düzeni Dilo Bey'in adamlarından biri şöyle özetler: "Sarağöl'de onbeş-yirmi yaşlarında gençler kadınsızlıktan kırılır, evlenemez. Ama elli yaşındaki bey senede bir karı eskitir. Sarağöl'ün yasası bu" (2011a: 212).

Feodal düzende iktidar sahipleri, iktidarlarını kadınlar üzerinde de uygular. Dilo Bey, iktidarını dolaylı olarak kullanmış ve Mirzo'nun sevdiği Dilan'ı elde etmiştir. Mirzo'nun ise elinden bir şey gelmez. O, beylere ve düzene şöyle isyan eder: " 'Kan emenler,' diye söyleniyordu, 'şimdilik devran sizin. Sürün devranınızı. Ama unutmayın bu devran bir gün de bize dönecek' " (2011a: 223)! Kadın, düzende pasif bir konumdadır. Düzenin erklerinin egemenliği, kadının hayatını birçok açıdan sınırlar.

Romanda beylerin, ağaların eşlerinin yanında diğer kadınları da incelemek gerekir. "Kürd kadını esasen özgürdür, evinin hâkimidir; örtünmenin Müslümanlığın belirleyici gelenekleri dışındaki gereksiz bağlarından özgürdür; erkeklerin de içinde bulunduğu sosyal yaşama, saygın bir konuma sahip olarak karışmıştır." M. C. Selimbegî'nin (akt. Bayrak, 2002: 195) bu sözleri, Sarağöl romanındaki düzen için geçerli değildir. Romanın genelinde kadının saygınlığı değil mağduriyeti ve değersizliği öne çıkar. Bu bağlamda Ziro köylülerinin yaptığı planda kadına verilen vazifeden yola çıkılarak, kadının statüsü hakkında fikir edinilebilir. Plana göre Cımsid Bey'in toprağı sürmek üzere gönderdiği adamlara, ilk önce Ziro köyünün kadınları karşı koyacaktır. Cımsid Bey, kadınlarla muhatap olmamak ve adına hâlel getirmemek için onlarla dövüşmeyecektir. Bu durum köyün yaşlıları tarafından kabul görmez ve eleştirilir. Diğer taraftan Kazo kadınlarla konuşur. Kazo, Apo Mikko'ya hadiseyi şöyle özetler:

" 'Bak Apo Mikko,' dedi, 'bil ki kadınlarımız da bizim kadar yüreklidir. Zaten yürekli olmasalardı bunca yıl bizim kahrımıza dayanmazlardı... Bizden çektikleri ölümden beterdir Sarağöl kadınlarının. Hem sonra bu topraklar yalnız biz erkeklerin değil, hepimizin. İki gecede hepsiyle tek tek konuştum. Korkmak yerine sevindiler. Çünkü ömürleri boyunca ilk kez insan yerine koyuluyorlardı. Canla başla sarıldılar işe. Göreceksin, yüzlerinin akıyla dönecekler geri. Hem Cımsid'in anasını ağlatarak. Sonra ne olacak? Cımsid gibi sözümona ünlü bir bey oturup birkaç kanayakla mı mahkemeleşecek? Şanına nasıl yakıştıracak? Bütün Sarağöl'ü güldürmez mi üstüne? Bu da Cımsid'in işine gelmez. Kadınlarımızın yaptığı da kâr kalacak yanlarına. Sonra iş bize düşecek. Bunun için öyle ekmek sacı gibi tez kızma.' Apo Mikko bastonunu dizleri arasına aldı. Sakalını kaşdı" (2011a: 141).

Kazo'nun yukarıdaki sözleri, Sarağöl'deki kadınların durumunu birçok yönden açığa çıkarır. Öncelikle kadınlar, erkeklere göre daha zor bir hayat sürer. Ömürleri, erkeklerin dertlerini çekmekle geçer ve onlardan sıkça dayak yerler. Diğer taraftan kendileri hiçbir zaman insan yerine konulmamıştır ve bu sebeple plan dâhilinde kendilerinden isteneni sevinerek kabul ederler. Kadınlar, birey olarak var olmanın mutluluğunu yaşarlar. Cımsid Bey, kadınlarla muhatap olmaz ve adına hâlel getirmemek için onları mahkemeye vermez. Bu da Sarağöl'de kadının muhatap alınmayacak bir seviyede olduğunu gösterir. Bütün bunlarla birlikte namus kavramına da vurgu yapılır. Kadının dövüşmeye gönderilmesi köyün yaşlıları tarafından namus davası gibi algılanır. Bu hususta Kazo, "Asıl namussuz kadınlarımızla dövüş eden namussuzlardır." (2011a: 142) der. Kadınlar dövüşteyken onların işini yapmak da erkeklere düşer.

Romanda, kadınların Cımşid Bey'in adamları karşısında elde ettikleri başarı onlar açısından bir milat kabul edilebilir. Çünkü kadınlar, erkeklere beylerin de yenilebileceğini göstermiştir. Erkekler ise böyle kadınlara sahip oldukları için gururlanmıştır.

Romanda, kadının durumunu değerlendirirken töre ve dini de gözden kaçırmamak gerekir. Töre veya din, bazı kısıtlamalarıyla kadını sosyal hayata dâhil etmeyebilir. Thomas Bois (akt. Arfa vd.,1991: 89), Kürt kadınının aile içerisinde özgür olduğunu, ev alışverişlerini kendisinin yaptığını belirtilir ve ekler: "...bir yabancı eve geldiğinde kadın topluluğa rahatlıkla girebilir ve kimseyi gücendirmeksizin bazı konuşmalara katılabilir." Romanda ise durum biraz farklıdır. Örneğin köy yerinde bir genç kadının, köyün ileri gelen erkekleri ile konuşması pek uygun görülmez. Nitekim Apo Mikko, köydeki bir gelene şunları söyler: "Bugünlük konuş benimle. Şimdi törenin sırası değil" (2011a: 102). Yine Apo Mikko, kadının düzendeki yerini, "İyi kadın kocasını yalnız bırakmayandır. Uyanın." (2011a: 100) sözleriyle ifade eder. Bütün bunlar, kadının hapsedildiği dar dünyayı okuyucuya gösterir.

Saragöl romanı, feodal düzende kadının yerini örnekleyen bir romandır. Kadın, bu düzende ikinci sınıfa mensuptur. Kendi kararını verip istediği gibi bir yaşam sürmek, onun için pek mümkün değildir. Ömrü çileyle geçer. Bir yandan beylerin zulmü bir yandan diğer erkeklerin eziyetleri kadının kaderi gibidir. Romanda Ziro köylüleri bu kaderi değiştirme teşebbüsünde bulunurlar ve birey olma yolundaki kadınlar onlara yardım eder.

Yazarın üçüncü romanı *Dilan* (1976), önceki romanlara göre kadını daha merkeze alan bir eserdir. Romanda, genç bir kız olan Dilan'ın ölümle sonuçlanan trajik yaşamı anlatılır. Yaşanan hadiseleri, feodal düzenden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Romanda bir bey oğlunun, iktidarını kullanarak bir kadına sahip olmasını işlenir. Paşo, Dilan'ı elde etmek için Mirkan'ı öldürür ve emeline ulaşır. Ancak Dilan, gerdek gecesi Paşo'yu öldürüp bir nevi intikam alır. Dilan'ın ölümle biten serüveni taşra düzeniyle ilişkilendirilmiş ve romanın kurgusu bu şekilde oluşturulmuştur.

Polat'ın önceki romanlarında satır aralarında yer bulan başlık parası, *Dilan*'da olay örgüsünü başlatan husus olur. Köy yerinde kız istemede başlık parası önem arz eder. Nitekim Dilan'ın babası Apo Eho da bir miktar erzak ve altı bin lira başlık parası ister. Yoksul ve kimsesiz bir genç olan Mirkan, bu parayı ödemediği için güçlük çeker ve kara kara düşünür. Romandaki olay örgüsü de bundan sonra şekillenir. Mirkan, Kero'nun İran'dan halı getirme fikrine sıcak bakar. Aslında bu fikrin temelinde Paşo'nun planı yatmaktadır. Neticede Kero ve Mirkan, İran'a gider. Birkaç gün sonra Kero döner fakat Mirkan dönmez. Düzendeki iktidar sahiplerinden olan Paşo, Dilan'ı elde etmek için Mirkan'ı öldürür.

Menteştaşvili (2004: 227), beyin ya da ağanın egemenlik alanını şöyle belirtir: "*Begin egemenlik alanı köylünün karşısına bile kapsıyordu.*" *Dilan*, bu genel tespiti örnekleyen bir romandır. Ancak Dilan, kaderine razı olmaz ve Paşo'yu öldürerek kendi ölümünü hazırlar. Paşo'nun öldürülmesi sembolik manada, mevcut düzene bir isyan niteliğindedir. Bir ağanın ya da beyin oğlunun öldürülmesi bütün sisteme karşı gelmek manasındadır. Eserde bunu Dilan gerçekleştirir ve babası kızıyla gurur duyar. Bu durum şöyle ifade edilir: "*Apo Eho'nun gözlerine ışık geldi. Gururla dört bir yanına bakındı*" (2011b: 154)... Ziya Gökalp (1992: 38), Kürtlerde bazen kadınların da erkekler kadar yiğit olduğunu belirtir ve şu Kürt atasözünü örnek gösterir: Arslan arslandır, ister dişi ister erkek olsun. Köydeki yiğitler değil de Apo Eho'nun kızı Dilan, Paşo'yu öldürür. Burada romancı, bir kadının yiğitliğini öne çıkarır. Feodal düzende mağdur olan kadınlardan biri olan Dilan, bu düzene karşı çıkmıştır.

Dilan romanının merkezinde Dilan olsa da köydeki diğer kadınlar hakkında da bilgi edinilir. Polat, romanda feodal düzendeki kadının genel durumunu da izah etmeye çalışır.

Bu noktada dikkatleri çeken ilk öge namus kavramıdır. Düzenin genelinde namus, hassas bir yere sahiptir. Thomas Bois (akt. Arfa vd.,1991: 89), Kürtlerde kadının suçlu olması durumunda, namusu için kadını öldüren erkeğin herkes tarafından korunduğuna dikkat çeker. Burada *suçlu olma durumunu* da düşünmek gerekir. Kadının hangi davranışı suç kabul edilir? Romanda bunun asgari düzeyde olduğu ve en sıradan şeylerin bile suç kabul edilebildiği görülür. Dilan'a sevdalı iki gencin olması buna örnektir. Bir kadının iki erkekle anılması düzende olağan bir şey değildir. Nitekim köyde bunun dedikodusu baş gösterir. Dilan'ın annesi Heco, bu hususta kızını şöyle uyarır:

“Benim bütün istediğim senin iyiliğin kızım. Eğer bir gün kötülüğünü istediysen aha bu iki gözüm avucuma gelsin. Bugün kapımızın önünü süpürürken Bitli Hazo bana dediklerini bir ite söyleseydi it kudururdu valla. Biz yoksuluz, kimsesiziz kızım. Namusumuzdan başka neyiz var bu dünya yüzünde. Ya o ihtiyar baban duysa bu olanları? İnme iner de ortalıkta kor gider bizi” (2011b: 22).

Yukarıdaki sözlerde bir köy ortamında namus kavramının önemi vurgulanır. Bu noktada namusun yoksullukla ilişkisini de ele almak gerekir. Yapılan incelemelerde (Sever ve Yurdakul, 2001: 986) namus kavramının yoksullukla paralel olduğu belirtilir. Erkek faillerin ve kadın mağdurların ortak özelliği, çoğunun yoksul olmasıdır. Romandaki ifadelerde de namus kavramının daha çok yoksullar için söz konusu olduğu söylenebilir. *“Biz yoksuluz, kimsesiziz kızım. Namusumuzdan başka neyiz var bu dünya yüzünde.”* (2011b: 22) ifadesi doğrudan bu hususa dikkat çeker. Ayrıca yukarıdaki sözler, sosyal baskıyı da dile getirir. Köydeki dedikodunun babanın kulağına gitmesi felaketle sonuçlanabilir. Polat, eserinde bu durumu eleştirir. Romanın ilerleyen bölümlerinde Dilan, bir divane gibi Mirkan'ın yolunu gözler. Onun bu hâli, köyde söz olmasına sebep olur. Nitekim Zır Şemo, kızını arayan Apo Eho'ya şunları söyler: *“Eğer aradığın kızsın da dama çık. Dağlarda bir şey arar durur gün doğandan bu yana. Sevdasını yitirenlerin hali var üstünde. Başu açık, üstü çıplak. Ar hayayı atmış. Çık da sahip ol maralına’ ”* (2011b: 91). Bu sözler, namus üzerinden yapılan sosyal baskıyı gösterir. Bir baba olarak Apo Eho, namus davasıyla karşı karşıya kalmaktan büyük üzüntü duyar. Aynı durum Dilan'ın annesi için de geçerlidir. O da kızının divane bir şekilde Mirkan'ı beklemesinden ve köydeki dedikodudan rahatsızdır. Bu noktada namus kavramı tekrar ön plana çıkarılır ve Dilan'ın annesi, *“O yaşlı babanı da düşün. Namusumuzdan başka neyiz var bu dünyada. Hiç değilse ona leke getirme.”* (2011b: 93) sözleriyle kızını tekrar ikaz eder. Esasında Dilan'ın yanlış bir davranışı söz konusu değildir. O, endişeli bir şekilde sözlüsü Mirkan'ın yolunu gözlemektedir. Ancak töre gereği, kadının duygularını dışa vurması pek tasvip edilmez. Bu sebeple de Dilan yadırganır ve baba, köydeki söylentilere tahammül edemeyerek kızını azarlar:

“Bu ne hal kızım?’ dedi ardından. ‘Bütün köye rezil ettin bizi. Senin yol beklediğini duymayan kalmamış. Bu son çağımızda rezil ettin bizi... Mirkan gelir elbet. Su yolu değil ki tez gidip gelsin. Bunun burası İran kızım! Kolay mı tez gidip gelmek. Hem gelmezse de gelmez. Senin gibi kızım olsun dünya yüzünde. Elimi öpene veririm’ ” (2011b: 108).

İlerleyen bölümlerde baba Apo Eho, kızının Paşo'yla evlenmek istemesini yine namusla ilişkilendirir. Mirkan'ın ölümünün üzerinden birkaç ay geçmesine rağmen Dilan'ın evlenme isteği ona göre namussuzluktur. Romanın sonunda Paşo'yu öldüren Dilan, Zübet Bey'in adamları tarafından bulunduktan sonra tecavüze uğrar ve sonra öldürülür. Bu davranışın temelinde de namus unsuru vardır. Çünkü bu şekilde o, namuslu bir kadın olarak değil tecavüze uğramış namussuz bir kadın olarak anılacaktır.

Romanda kadının evliliği üzerine tespitler de yapmak mümkündür. Dilan ve annesinin yaşamından yola çıkarak kadının, evleneceği kişiyi seçme özgürlüğünün kısıtlı olduğu anlaşılır. Bir kadın, kendisinin beğendiği kişiyle değil kendisini beğenenler arasından biriyle evlenebilir. Polat, bir röportajında bölgedeki ve romanlarındaki kadınlara dair,

"Kadınların sevdalarını seçme özgürlüğü yok. Üstelik bu, yalnız köleler için değil ağa çocukları için de böyle. Saragöl'de ağa kızı da sevdiğine varamaz nitekim." (Özer, 1977: 7) ifadelerini kullanır. *Dilan* romanında ise görünürde bir tercih söz konusu olur. Nitekim kız isteme esnasında babası, Dilan'a fikrini sorar ve Dilan Mirkan'ı seçer. Bu seçimde değişik kaygılar söz konusudur. Bunlardan biri de Dilan'ın annesinin bahsettiği *bey sevdası*dır. Köydeki sıradan bir kadın, bir beyle evlenirse birkaç yıl içinde beyin sevdası tükenir ve kadın, o evde artık bir hizmetçi olur. Her ne kadar Dilan bir tercih yapmış olsa da ağalık düzeninde bunun bir geçerliliği olmaz ve ilerleyen bölümlerde Paşo, Dilan'ı elde etmek için Mirkan'ı öldürür.

Dilan romanında kadının yazgısı kimi yerlerde birkaç cümleyle özetlenir. Polat, Dilan'ın annesi nezdinde birçok kadının ortak kaderini şu cümleyle ifade eder: "Baba başıyla karısına bir işaret verdi. Ana usulca yekindi, dizlerine dayandı, kalktı. Elleri koynunda, başı önünde, yazgısına yüzyılların baş eğişmişliği içinde ahırın deliğinden girdi" (2011b: 30). Bu yazgı, feodal düzende kadının kendine yeterince yer bulamadığını gösterir. Birey olarak kadın, ikinci plandadır. Kendisine verilen rolü üstlenir, rolünün dışına çıkması pek mümkün görünmez. Öyle ki Dilan'ın annesi Heco'nun "Ne bileyim herif. Senin aklının ermediği işe benim aklım nasıl ersin?" (2011b: 136) sözü, onun pasif durumunu gösterir. Yine, Dilan'ı isteme esnasında annesinin kızına söylediği sözler köy ortamında, feodal düzende kadının yazgısına ve bunun algısına işaret eder:

"Kadın olmak hem iyi, hem kötü kızım. İyisi o ki bir daim olur, bir sahibin olur. Çocukların olur. Kötüsünü ise Allah sana göstermesin kızım. Ne bileyim kocan üstüne karı getirir. Seni döver, söver, bakmaz. Daim çıplak, karnın da aç olur. Yüzüne gülmez, iğrenir gibi bakar. Madem gönlünde ere gitmek var, Paşo'dansa Mirkan hayırlıdır kızım. Belki iyi bakamaz, ama üstüne yar da sevmez. Belki daim çıplak olur, ama namusuna leke getirmez" (2011b: 36).

Yukarıdaki ifadeler, kadının çaresizliğini gösterir. Kadının birey olarak hayatını idame ettirmesi oldukça zordur. Yapılan incelemelerde (Bilgiç vd., 2012: 24) kadın ve çocukların, bölgeye özgü problemleri erkeklerden daha fazla yaşadıkları; fakirlik, çaresizlik ve işe yaramazlık duygularının kadınların genel kaderi olduğu; töreler, cinsel istismarlar ve ahlaki yozlaşmanın kadınlar ve çocukların yaşadığı travmayı artırdığı belirtilir. Tek başına hayatını sürdüremeyen kadın, kendine bir *sahip* bulmak zorundadır. Hayatının akabeti ise bahtının açık ya da kara olmasına bağlıdır. Yani hayat, bir ihtimal üzerine kuruludur. Burada, toplumsal baskı neticesinde oluşan kadının algısını da yorumlamak gerekir. Kadının mutluluğu için kocasının ve çocuklarının olması kâfidir. Açlık ve namus, endişe edilen hususlardır. Diğer taraftan kuma getirme ihtimali, kadının eş seçimine tesir eder. Mirkan'ın kuma getirme ihtimali daha zayıf görünür. Dolayısıyla anne, kızına bu doğrultuda tavsiyede bulunur. Bütün bunlar, taşradaki kadının hayatının zorluğunu gösterir.

Kadının kendi algısının yanında, köyün ahalisinin kadını nasıl algıladığına dair örnekler de romanda işlenir. Köyün gençlerinden Şafo, kadınlar hakkındaki genel yargısını şöyle ifade eder: " 'Karı milleti değil mi, en iyisinin dinini imanını' " (2011b: 140)... Arkadaşı Mısto da onu onaylar: " 'Valla öyle. Anam olsa aklım ererdi, ama bu Dilan'a aklım ermedi' " (2011b: 140). Yine Apo Eho, Dilan'ı Paşo'nun annesine verirken öz kızını bir mal olarak niteler: " 'Kız bundan sonra sizin malınız Cemile hanım. Ne yaparsanız yapın. Biz işin o tarafına karışmayız artık' " (2011b: 142)...

Romanda, feodal düzende ağanın ya da beyin nezdinde kadının yerini gösteren unsurlar da mevcuttur. Öncelikle *bey sevdası* ifadesi dikkat çeker. *Bey sevdası* yaz yağmuruna benzetilir, gelip geçicidir (2011b: 24). Dolayısıyla beylere, ağalara eş olan sıradan kadınlar, birkaç yıl sonra bir kenara itilmeyi göze almalıdır. *Bey*, kadına doymaz ve kuma getirir. Ancak kadın bir bey kızı ise daha avantajlı olur. Ayrıca beylerin istedikleri kadını

alma güçleri vardır. Yani bir beyin gönlü bir kadına düşerse o kadını almak için şiddet dâhil birçok yola başvurulabilir. Yazar, bu hususları anlatarak sınıfsal yapıyı eleştirir. Diğer taraftan bu sistemi devam ettiren yine kadınlardır. Paşo'nun annesi, oğlunun Dilan'la evlenme arzusu karşısında şunları söyler:

“ Akşam da iki adam yollar söz keserim. Bir haftaya da kalmaz kızı koynunda bil. Koy bütün dertlerin böyle olsun. Bir iki senede keyfini çıkarırsın kızdan. Sonra canın istediği, babanın onurlanacağı bir bey kızı alırsın.’

‘Yok ana,’ dedi Paşo. ‘Şunu bil ki ben Dilan’ın üstüne yar sevmem.’

‘Seversin Paşo’m seversin,’ dedi. ‘Baban da bir zamanlar bana öyle demişti. Ne zaman ki dalını kızdıramaz oldum, o zaman bir değil iki yar sevdi üstüme. Yarın o kız da öyle olur. Sen de bıcarsın. Neyse şimdilik senin dediğin olsun’ ” (2011b: 46).

Paşo'nun annesinin sözleri ağalık düzeninde kadının durumunu gösterir. Özellikle sıradan kadınlar, ağa ya da bey hevesini aldıktan sonra eski önemini kaybeder ve bu kadınların üzerlerine kuma getirilir. Ne ağanın kadınları ne de köydeki diğer kadınlar bu düzene itiraz eder. Onlar, bilerek ya da bilmeyerek düzeni sürdürürler. Bu bağlamda Dilan'ı ayrı bir kefeye koymak gerekir. Çünkü o, düzene isyan etmiştir.

Dilan romanı, feodal düzende kadının hayatını anlatan bir eserdir. Düzenin erkleri, otoritelerini kullanarak sıradan köylülerin kadınlarını, kızlarını elde edebilirler. Eserde taşradaki kadınların çaresizliği ve umutsuzluğu yer yer dile getirilir. Töre, namus, ekonomik sebepler ve sosyal baskı, kadını bireysellikten uzaklaştırmış ve edilgen hâle getirmiştir. Kendi kaderini tayin edemeyen kadın, kendisine biçilen hayatı yaşamak zorunda bırakılmıştır.

Adı Duman (2009) romanında Ömer Polat, kadının sosyal durumunu doğrudan ele almaz. Ancak romanın olay örgüsü ve şahıs kadrosu dikkate alındığında kadınlarla ilgili bazı çıkarımlarda bulunulabilir.

Romanın kahramanlarından Güller, on üç yaşında ergenlik dönemine yeni giren bir kızdır. Polat (2013b), eserinde onun küçük bir kasabadaki arkadaşlık ilişkilerini anlatır. Güller, babasının kadın algısını ironik bir dille şöyle belirtir:

“Babam bu. Eve iyi not getirince onun kızı olurum, yanlış bir iş yapınca da, örneğin, o gün sevdiğim bir film var, biraz televizyonun önüne oturdum, ne bileyim yine matematikten (bir türlü sevedim, oysa öğretmeni de çok tatlı) eve kötü not getirdim, o zaman da annemin kızı olurum. Anlayacağınız, babama göre bir türlü ‘kızımız’ olamadım” (2013b: 37).

Yukarıdaki ifadelerde erkeklerin, başarısızlıkları kadına yormayla ilgili alışkanlıklarına vurgu yapılır. Uzun yıllardan beri süregelen bu husus, özellikle taşrada daha yaygındır. Romanda da bu alışkanlık kısaca dile getirilir.

Eserde fakirlikle bağlantılı olarak kadınların zor yaşam koşulları da dikkatleri çeker. Ali'nin annesi evlere temizliğe gider. Yusuf'un annesi de pansiyonun temizliğinden sorumludur. Diğer kadınlar da çeşitli işlerde çalışır. Kadının iş dünyasında yer alması esasında olumlu bir durumdur. Ancak ekonomik şartlardan dolayı gereğinden fazla çalışmak, kadın için hayatı zorlaştırır. Bütün bunlarla birlikte, romandaki kadın karakterlerin iş birliği yaparak Ali'nin babası için para toplaması, kadınların sağduyusunu ve fedakârlığını gözler önüne serer.

Adı Duman'da Polat, çocukların masum dünyasını ele aldığı için diğer sosyal temalar ikinci planda kalmıştır. Eserde kadının sosyal durumuna dair birkaç örnek mevcuttur.

Üçünü de Sevdim (2010) romanı, bir ilk gençlik romanıdır. Roman kahramanları, çocukluktan gençliğe geçiş aşamasındadır. Bununla beraber eserde ikincil öneme sahip

kişilerden yola çıkarak kadının mevcut düzendeki yerine dair bazı tespitlerde bulunmak mümkündür.

Polat (2013c), eserin hemen başında Murat'ın aile ortamına dair bilgiler verir. Aloş adı verilen tayın getirilmesinden sonra evde kısa bir tartışma yaşanır. Anne, maddi imkânsızlıkları ön plana çıkartıp tayın beslenemeyeceğini söyler. Baba ise aksi fikirdedir. Neticede tay evde kalır. Sonrasında baba evin sobasını yakar. Bu hadise karşısında Murat'ın şaşkınlığı şöyledir: “Şaşıyorum. Babam soba yakacak. Soba yakmanın kadın işi olduğunu söyleyen babam, soba yakacak” (2013c: 14)! Baba, anneye yardım etmeye devam eder. Bu defa çay dolduran babası, Murat'ı yine şaşırtır: “Babam ömründe ilk kez çayları dolduruyor. Babam? Babam çay dolduruyor bardaklarımıza. İnanamıyorum. Anam gülüyor babamın bu haline” (2013c: 18). Bu iki hadise, evdeki iş bölümünde erkeğin kadına pek yardım etmediğini gösterir. Murat'ın babası ise taydan dolayı eşine yardım eder.

İlerleyen bölümlerde Murat'ın kasabaya gelişiyile köylü kadın ve şehirli kadın arasındaki fark ortaya çıkar. O, hayatında başı açık, kısa etekli kadınları sadece ders kitaplarında görmüştür. Şehirde böyle kadınlarla karşılaşınca hayret eder: “Kadınların bacakları dizlerine kadar açık. Bembeyaz, kılsız. Başları da açık çoğunun. Aynen 5. sınıf Türkçe kitabımızdaki kadın resimleri gibi” (2013c: 30). Bu örnek de taşradaki kadının giyim konusundaki sınırlarını belli eder. Bunun olumlu ya da olumsuz olduğuna dair bir yorum yapmak yersiz olur. Zira doğa şartları, töre, din gibi unsurlar kadının ne gıyeyeceğini tayin eder. Burada önemli olan zorlamanın olmamasıdır. Romanda da böyle bir durum söz konusu değildir. Polat, birkaç örnekle şehirli ve köylü kadının durumunu göstermeye çalışır. Bu bağlamda Zehra Teyze ve Murat'ın annesi kıyas edilir. Bakımlı bir kadın olan Zehra Teyze şehir hayatına uyum sağlamış ve şehrin nimetlerinden kendi imkânlarına göre istifade etmiştir. Murat'ın annesi ise akrabası gibi şanslı değildir. O, çetin köy şartları ve fakirlik içinde bir yaşam sürmeye gayret eder.

Eserde kadının konumunu belirleyen sadece birkaç örnek verilir. Dolayısıyla *Üçünü de Sevdim* romanında kadının yaşamı, statüsü, etkinliği arka planda kalmıştır.

Sonuç

Ömer Polat, romanlarında kadının sosyal ve bireysel konumunu farklı yoğunlukta ele alır. Yazarın 1970'li yıllarda yayımlanan *Mahmudo ile Hazel*, *Saragöl* ve *Dilan* romanları doğrudan taşra düzeniyle ilgili hususlar içerir. Bu eserlerde Polat, kadının taşra düzenindeki yerine dair bilgiler verir. Üç romanda da köy yerindeki kadının mağduriyeti ve çaresizliği öne çıkar. Çok eşlilik, eserlerde eleştirilen hususlar arasındadır. Polat'ın romanlarında sadece ağalar ve beyler çok eşlidir. Bu durum, feodal düzenle yakından ilgilidir. Yazar, özellikle *Mahmudo ile Hazel*'de çok eşliliğin birincil mağdurları olan kumalardan bahseder. *Saragöl*'de de çok eşlilik eleştirilir. Başlık parası da yazarın bu üç romanında öne çıkan hususlar arasındadır. *Mahmudo ile Hazel* ve *Saragöl*'de bu konu satır aralarında geçerken *Dilan*'da daha fazla önem arz eder. Kadının bir meta olarak algılanması, toplum tarafından ikinci sınıf insan olarak görülmesi, birey olamaması bu romanların ortak tezleridir. Bunun yanı sıra *Mahmudo ile Hazel*'de kadının intikam aracı olarak kullanılması, verilen borçların bedeli olarak kadının görülmesi gibi durumlar da söz konusudur. Eserlerde genel olarak kadının pasif ve edilgen hâli dikkat çeker. Ancak *Saragöl*'deki kadınlar, süregelen bu toplumsal yapıyı değiştirme teşebbüsünde bulunur. *Dilan*'da da benzer bir durum, romanın sonlarına doğru görülür. Bu üç roman, taşrada hayatın kadınlar için ne kadar zor olduğunu anlatarak kadının sosyal ve bireysel konumunun iyi olmadığını gösterir. Kendi yaşamına yön veremeyen kadın, kendine biçilen hayatı yaşamak zorunda bırakılır.

Yazarın 2000'li yılların sonunda yayımlanan *Adı Duman* ve *Üçünü de Sevdim* romanları muhteva olarak diğerlerinden farklıdır. Bu romanlarda kadının konumuna dair bilgiler sınırlıdır. *Adı Duman* romanında erkeklerin namus endişesine, başarısızlıklarda kadının suçlu bulunmasına, kadınların fakirlikle gelen zor yaşam koşullarına satır aralarında değinilir. *Üçünü de Sevdim*'de kadının maddi imkânsızlıklar sonucu zor bir yaşam sürmesi, kadının ev hayatı, köylü ve şehirli kadının yaşamları arasındaki farklar birkaç örnekle romana dâhil edilir.

Kaynakça

- Ali, K. K. ve Ögüt, S. (1993). "Çok Evlilik", *İslâm Ansiklopedisi*, C: 8, s.: 365-369. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Arfa, H. vd. (1991). *Kürtler Üzerine (Tarih ve Folklor Yazuları)*. Ankara: Öz-ge Yayınları.
- Argunşah, H. (2016). *Kadın ve Edebiyat Kendini Yazmak...* İstanbul: Kesit Yayınları.
- Aslan, C. vd. (2008). "Ömer Polat'ın Romanlarında Taşra Düzeni". *II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, s.: 479-487.
- Aytaç, G. (2012). *Çağdaş Türk Romanına Genel Bakış*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Bayrak, M. (2002). *Geçmişten Günümüze Kürt Kadını*. Ankara: Özge Yayınları.
- Bayram, S. (2011). "Tarih Boyunca Kadın ve Türk Edebiyatında Değişen Kadın İmgesi". *Köprü*, S:113, www.koprudergisi.com (E.T. 19 Nisan 2017).
- Bilgiç, M. S. vd. (2012). *Türkiye'de Kürtler ve Toplumsal Algular*. İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Enginün, İ. (2012). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gökalp, Z. (1992). *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Kabaklı, A. (1997). *Türk Edebiyatı*, C: 5. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kaplan, R. (1988). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Karpat, K. (1971). *Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Kırtıl, O. (1999). "Türk Romanında Kadın ve Bir Tereddüdün Romani". *Kadın Araştırmaları Dergisi*, S: 1, s.: 127-142.
- Menteştaşvili, A. M. (2004). *Dünden Bugüne Kürtler* (çev. Ayşe Hacıhasanoğlu). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Moran, B. (2004). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okay, M. O. (2013). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okur, E. (2010). "Çok Partili Demokrasi Dönemi Türk Romani". *Hece Türk romanı Özel Sayısı*, S: 65/66/67, s.: 74-88.
- Özer, K. (1977). "Ömer Polat Kendini Köy Romancısı Saymadığını Söylüyor". *Cumhuriyet* (tar. 23 Nisan 1977), s.: 7.
- Parla, J. (2011). "Tarihçem Kâbusumdur! Kadın Romancılarda Rüya, Kâbus, Oda, Yazı". *Kadınlar Dile Düşünce* (dr. Sibel Irzık ve Jale Parla). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Polat, Ö. (2011a). *Saragöl*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Polat, Ö. (2011b). *Dilan*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Polat, Ö. (2013a). *Mahmudo ile Hazel*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Polat, Ö. (2013b). *Adı Duman*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Polat, Ö. (2013c). *Üçünü de Sevdim*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Sever, A. ve Yurdakul, G. (2001). "Culture of Honor, Culture of Change A Feminist Analysis of Honor Killings in Rural Turkey". *Violence Against Women*, S: 7/9, s.: 964-998.
- Süslü, A. (1993). *Mesud Fâni Bilgili'ye Göre Kürtler ve Sosyal Gelişimleri*. Ankara: Odak Ofset.
- Yılmaz, E. vd. (2015). "Poligami ve Ruh Sağlığına Etkileri". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, C: 7, S: 2, s.: 221-228.